

vitalisering af det repræsentative demokrati).

Den moderne offentlige sektor og new public management har givet forvirring. Erik Oddvar Eriksen giver ikke hele afklaringen, men han fremlægger en spændende og grundig redegørelse, som kan bruges af forskere og praktikere til at finde frem til omstillingens indhold og den moderne offentlige sektors fundament. Man kan beskyldte Eriksen for at ikke tilstrækkeligt at medtage alle hjørner af nyere teorier og forskningsretninger. Nogle økonomer og jurister vil sige, at han er bundet af sit udgangspunkt i Habermas og procesorienteret organisationsteori.

Bogen kan varmt anbefales – både til forskere som interesserer sig for velfærdsstatens aktuelle udvikling og til praktikere, som på Den Kommunale Højskole, Forvaltningshøjskolen eller til konferencer får ørene tudet fulde om den lærende organisation, deliberativt demokrati og nytten af at kunne reflektere med sin kollega. *Kommunikativ ledelse* er en revideret og udvidet udgave af bogen *Den offentlige dimension* (Tano, 1993). Jeg har genset denne og finder, at forskellene mellem de to bøger er så store, at boghylden bør rumme dem begge.

Henrik Larsen
Henrik Larsen A/S
Forskerparken Fyn

Montesquieu, *Om Lovenes Ånd*, 1-2, København: Gad, 1998, xli+xvii og 353+450 s., kr. 525.00.

Montesquieus værk udkom 1748 og fik straks en betydelig udbredelse. Det blev oversat til flere sprog, i 1771 også til dansk. Men oversætteren af den forelig-

gende udgave, Merete Klenow With, har utvivlsomt ret i, at den gamle oversættelse reelt er ulæselig i dag, og det er derfor meget velkomment, at der nu foreligger en moderne oversættelse. Herved kan dansksprogede læsere ikke blot stifte bekendtskab med Montesquieus velkendte lære om magtens tredeling, men også om hele grundlaget for det store værk. Problemet for Montesquieu er, at når alle mennesker fra naturens hånd er udstyret med ganske få „naturlige love“, som han kalder dem, hvor kan det så være, at de menneskelige samfund udviser så store forskelligheder med hensyn til de egentlige love, de „positive love“? Han afviser klart, at det skulle skyldes tilfældige indfald, for „lovene er i videste forstand de nødvendige sammenhænge der afledes af tingenes natur“ hedder det straks i værkets begyndelse. Nøgleordet er her sammenhænge, og Montesquieu sætter sig for at finde sammenhængene mellem lovene og andre forhold som regeringsform, klima, økonomi, sæder og skikke, religion. Heri ligger, hvad han allerede har sagt i sit forord, at lovene ikke udelukkende skyldes menneskenes tilfældige indfald.

Allerførst opstiller han – med en generalisering, som kun kan kaldes modig – tre regeringsformer, republikken (igen opdelt i demokrati og aristokrati), monarkiet og despotiet. Som Ditlev Tamm siger i sin præsentation af værket, er der ikke tale om idealsamfund, for der er ingen utopi hos Montesquieu. Derimod fremstår de tre regeringsformer som idealtyper, lang tid før dette begreb blev opfundet (nærmere begrundet i bog 3, kap. 11). Til hver af de tre former er der – med en tilsvarende forenkling – knyttet ét grundlæggende princip, nemlig henholdsvis dyd, ære og frygt. Fremhævelsen af dyd bragte ham nu i konflikt med kirke-

vitalisering af det repræsentative demokrati).

Den moderne offentlige sektor og new public management har givet forvirring. Erik Oddvar Eriksen giver ikke hele afklaringen, men han fremlægger en spændende og grundig redegørelse, som kan bruges af forskere og praktikere til at finde frem til omstillingens indhold og den moderne offentlige sektors fundament. Man kan beskyldte Eriksen for at ikke tilstrækkeligt at medtage alle hjørner af nyere teorier og forskningsretninger. Nogle økonomer og jurister vil sige, at han er bundet af sit udgangspunkt i Habermas og procesorienteret organisationsteori.

Bogen kan varmt anbefales – både til forskere som interesserer sig for velfærdsstatens aktuelle udvikling og til praktikere, som på Den Kommunale Højskole, Forvaltningshøjskolen eller til konferencer får ørene tudet fulde om den lærende organisation, deliberativt demokrati og nytten af at kunne reflektere med sin kollega. *Kommunikativ ledelse* er en revideret og udvidet udgave af bogen *Den offentlige dimension* (Tano, 1993). Jeg har genset denne og finder, at forskellene mellem de to bøger er så store, at boghylden bør rumme dem begge.

Henrik Larsen
Henrik Larsen A/S
Forskerparken Fyn

Montesquieu, *Om Lovenes Ånd*, 1-2, København: Gad, 1998, xli+xvii og 353+450 s., kr. 525.00.

Montesquieus værk udkom 1748 og fik straks en betydelig udbredelse. Det blev oversat til flere sprog, i 1771 også til dansk. Men oversætteren af den forelig-

gende udgave, Merete Klenow With, har utvivlsomt ret i, at den gamle oversættelse reelt er ulæselig i dag, og det er derfor meget velkomment, at der nu foreligger en moderne oversættelse. Herved kan dansksprogede læsere ikke blot stifte bekendtskab med Montesquieus velkendte lære om magtens tredeling, men også om hele grundlaget for det store værk. Problemet for Montesquieu er, at når alle mennesker fra naturens hånd er udstyret med ganske få „naturlige love“, som han kalder dem, hvor kan det så være, at de menneskelige samfund udviser så store forskelligheder med hensyn til de egentlige love, de „positive love“? Han afviser klart, at det skulle skyldes tilfældige indfald, for „lovene er i videste forstand de nødvendige sammenhænge der afledes af tingenes natur“ hedder det straks i værkets begyndelse. Nøgleordet er her sammenhænge, og Montesquieu sætter sig for at finde sammenhængene mellem lovene og andre forhold som regeringsform, klima, økonomi, sæder og skikke, religion. Heri ligger, hvad han allerede har sagt i sit forord, at lovene ikke udelukkende skyldes menneskenes tilfældige indfald.

Allerførst opstiller han – med en generalisering, som kun kan kaldes modig – tre regeringsformer, republikken (igen opdelt i demokrati og aristokrati), monarkiet og despotiet. Som Ditlev Tamm siger i sin præsentation af værket, er der ikke tale om idealsamfund, for der er ingen utopi hos Montesquieu. Derimod fremstår de tre regeringsformer som idealtyper, lang tid før dette begreb blev opfundet (nærmere begrundet i bog 3, kap. 11). Til hver af de tre former er der – med en tilsvarende forenkling – knyttet ét grundlæggende princip, nemlig henholdsvis dyd, ære og frygt. Fremhævelsen af dyd bragte ham nu i konflikt med kirke-

lige kredse, og det er forklaringen på, at han i udgaven fra 1757, som er benyttet ved denne oversættelse, forrest i bogen – endda før forordet – har indsat en „forerindring“, hvor han uddyber (og delvis gentager) sin anvendelse af begrebet dyd, forstået som *politisk* dyd. Det forklarer den ellers temmelig overraskende begyndelse på hele værket og burde nok have været nævnt.

I de følgende bøger behandler Montesquieu sammenhængen mellem lovene og samfundsforhold såsom opdragelse, kriminalitet, forsvar. Herefter følger den måske mest berømte bog i værket, nemlig bog 11, der omhandler vilkår for det, som Montesquieu faktisk sætter højest af alt, nemlig politisk frihed. Frihed er, siger han, retten til at gøre alt, hvad lovene tillader. Men hverken republik eller monarki er ifølge deres natur frie stater, for frihed findes kun i *moderate* regeringer, hvor magten ikke misbruges. Men det er en evig menneskelig erfaring, siger han, at ethvert menneske, der får magt, er tilbøjelig til at misbruge den, og derfor kan misbrug kun hindres ved, at magt møder magt. Med udgangspunkt i den engelske forfatning (eller snarere hans egen, meget selektive fortolkning af denne) fremsetter han derpå tanken om magtens tredeling som en forudsætning for bevarelse af friheden. Men selv om der er tale om en tredeling, foregår magtspillet mellem den udøvende og den lovgivende magt, for „Af de tre myndigheder vi har omtalt, er den dømmende på en måde uden betydning“. Og dette magtspil kræver, mener Montesquieu i overensstemmelse med sin forestilling om moderation, et samarbejde, netop ikke konflikt. Han er her klart konsensusbyggende.

Montesquieus omtale af klimaets (dvs. geografiske forholds) betydning er blevet udsat for megen kritik – for ikke at sige

hån – og komisk er det selvfølgelig, når han forsøger at forklare selvmord i England ud fra klimatiske faktorer, men man skal nu nok snarere hæfte sig ved noget andet og metodisk mere interessant. Montesquieu mener nok, at klimaet giver nogle vilkår for lovgivningen, men så er det op til lovgiveren at handle ud fra disse vilkår. Den dårlige lovgiver fremmer klimaets dårlige sider, mens den gode fremmer de gode sider, siger han. Der er med andre ord ikke tale om nogen determinisme, men om en vekselvirkning, og det gælder en lang række af hans øvrige iagttagelser og kommentarer. Det er også værd at bemærke, at han knytter statens størrelse til de tre regeringsformer, således at republikken forudsætter et lille territorium, monarkiet et noget større og despotiet endelig et stort territorium. Men hvor republikkens ånd er fred og mådehold, er monarkiets ånd krig og udvidelser, og deri ligger den fare, at monarkiet kan korrumpes til despoti. Det er en bekymring, han også har på andre områder, og det er en lavmælt, men klar kritik af hans samtids franske monarki.

Det emne, der vakte den umiddelbart hedeste debat ved offentliggørelsen af *Om Lovenes Ånd*, var behandlingen af religion. Montesquieu svarede på denne kritik i et velformuleret indlæg fra 1750, men han kunne ikke hindre, at hans bog også blev taget op af den katolske indexkongregation tidligt samme år. Måske har Ditlev Tamm ret i, at det var til Montesquieus „store sorg“, at hans bog i november 1751 – altså efter næsten to års overvejelser – blev sat på den katolske kirkes liste over forbudte bøger, men på den anden side havde han fået tilbudt forskellige, delvis ikke særlig omfattende, omformuleringer, og dem havde han afvist, måske fordi han – bestemt ikke uden grund – formodede, at han havde så man-

ge tilhængere i kongregationen, at en for-dømmelse ville blive afvist. Så „sorgen“ er delvis selvforskyldt.

Sammenfattende kan man sige, at værket illustrerer to dilemmaer hos Montesquieu. Det ene er spændet mellem virkelighedens mangfoldighed og generelle forklaringer. Der springer han – bestemt ikke altid elegant – fra det ene niveau til det andet. Over for det må det så fremholdes, at der helt afgjort ligger noget fortjenstfuldt i netop ikke at stille sig tilfreds med virkelighedens mangfoldighed, men at søge nogle bagvedliggende forklaringer. Det andet dilemma er spændet mellem den analytiske og den normative behandling. Det er tydeligvis Montesquieus bestræbelse at holde sig på det analytiske niveau, men der ligger dybt normative synspunkter bag mange af hans analyser. Helt åbent fremtræder det i hans behandling af slaveri og af inkquisitionen, men hans hyldest til det „liberale“ samfund er også en kritik af det franske monarki.

Den danske oversættelse er, som man kunne forvente, et meget omhyggeligt arbejde. Som angivet i oversætterens forord har der været megen opmærksomhed omkring oversættelsen af begreber fra l'ancien Régime's retssystem til nutidigt dansk, hvad der ingenlunde har været nogen let opgave. Man forstår også oversætterens betænkelighed ved at oversætte *vertu* med dyd og vel også *mœurs* med sæder, men selv om begge begreber kan virke lidt altmodisch, så er det nu engang den rigtige oversættelse. Oversættelsen er næsten fuldstændig blottet for kommentarer til teksten, og flere steder kunne man nok have ønsket en kort, forklarende fodnote. Eksempelvis skriver Montesquieu i bog 13, kap. 6 om majestætsfornærmelser, at han vil komme tilbage til emnet senere, og her kunne det

godt have været oplyst, at det gør han faktisk ikke. Man kan glæde sig over, at værket er forsynet med et register, men må samtidig konstatere, at dette register ikke er et sagregister og derfor langt fra kan måle sig med registret i Pléiade-udgaven. Endelig er der en bibliografi, som tilmed foreligger som et særskilt hefte. Det er imidlertid ikke en bibliografi over litteratur om Montesquieu og hans værk, men derimod over de arbejder, der citeres i værket. Det er svært at se noget rigtigt formål med denne bibliografi, der må have krævet betydelige ressourcer. Tilmed oplyser oversætter, at bibliografiske data om langt de fleste af disse værker (måske alle?) findes i Cambridge-udgaven fra 1989, som må siges at være meget let tilgængelig. Langt mere nyttigt ville det have været med en kortfattet bibliografi, eventuelt annoteret, over væsentlige arbejder vedrørende Montesquieu og *Om Lovenes Ånd*, som kunne have været en hjælp til den læser, der ville vove sig ud i den ellers uoverskuelige fremmedsprogede litteratur. Af mere tekniske indvendinger kan anføres, at den smukt blasonerede, som det hedder i heraldik-sprog, gengivelse af Montesquieu-våbnet på de to binds front er utydelig og langt fra kommer til sin ret, ligesom man skal se godt efter på rygtitlen, om man har fået fat i bind 1 eller 2.

Hermed er vi nu endt i de rene småting. I stedet må man lykønske oversætter og forlag (bistået af forskellige fonde) med at have fuldført en opgave af et så enormt omfang som den foreliggende udgivelse. Virkelig flot.

Niels Amstrup
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet